

Bírálat

Kincses Áron

„Magyar-magyar nemzetközi vándorlás a Kárpát-medencében, különös tekintettel az elmúlt évtizedre” című

az MTA Doktora cím elnyerésére benyújtott értekezéséről

Napjaink az emberiség előtt igen sok megoldandó probléma áll, amelyek közül kiemelkedő szerepet töltenek be a geopolitikai feszültségek, a globális klímaváltozással, a túlnépesedéssel és az élelmiszer-ellátással kapcsolatos nehézségek. A fentiekben említett problémák közös sajátosságának tekinthető ugyanakkor, hogy egyik következményük a népesség országhatáron átívelő vándorlása, a nemzetközi migráció, amelynek a hatása alól, kibocsátóként vagy befogadóként a Föld egyik országa sem mentesülhet. Mindezek következtében az elmúlt évtizedben jelentős mértékben megnőtt azon kutatások száma, amelyek tudományos igénygel, a legfrissebb statisztikai elemzési módszereket felhasználva foglalkoznak a népességföldrajz ezen területével. A fentiekben említett áramlatba tartozik Kincses Áron eddigi kutatási tevékenysége is, és az MTA Doktora cím elnyerése érdekében benyújtott értekezésében a nemzetközi migráció egy szűkebb, de hazánk számára létfontosságú szeptét, a Kárpát-medencén belüli a magyar-magyar viszonylatban lezajlott vándorlást elemzi.

A disszertáció alapvetően logikus felépítésű. A Bevezetés fejezetet követi a témakör elméleti háttérének feltárása („Nemzetközi migráció a világban és a vándorlások országok közötti földrajzi hálózatai, 2007”). A kutatás eredményeit a 3., 4., 5. és 6 fejezetek mutatják be, az utolsó (7. fejezet) pedig az összegzést és a legfontosabb következtetéseket tartalmazza.

A Bevezetés fejezet öt egységre tagolódik, amelyek megfelelő alapot jelentek a disszertáció megalapozásához. Külön kiemelendőnek tartom az 1.3. alfejezetet (Az adatok forrása, az elemzés keretei), amelyben a szerző részletesen ismerteti a felhasznált adatbázist, rámutatva annak újszerűségére (ezt a tényt, a külföldi kötődésű népesség fogalmának megalkotását a munka egyik igen jelentős erősségének tekintem). Az érintett alfejezetből ugyanakkor hiányolom a disszertáció térbeli kereteinek a bemutatását különösen annak fényében, hogy a disszertáció egyes fejezeteiben eltérő területi egységek jelennek meg (pl. 3. fejezet döntő része – egész világ, 4. és 5. fejezet – döntő mértékben a Kárpát-medence, de van utalás Románia Kárpátokon kívüli, valamint Ausztria és Horvátország távolabbi területeire is). Az 1.4. alfejezetben megfogalmazott kutatási célkitűzések/megfogalmazott kérdések lényegre törőek, jól rávilágítanak a témakörben felmerülő problémákra. A Bevezetés fejezet utolsó alfejezete az értekezés szerkezetét foglalja össze, ugyanakkor egy kicsit zavaró, hogy a szerző a disszertáció kifejezés helyett a kutatás szót használja.

Az értekezés 2. fejezete a témakör elméleti alapjait járja körül. Ennek keretében egyrészt alapvetően Golovics József munkájára épülve bemutatásra kerülnek a legfontosabb migrációs elméletek jellegzetességei, előnyei és hátrányai. Pozitív ténynek tekinthető, hogy a szerző a modellek sajátosságainak az ismertetése mellett – részben a saját véleményét is felvázolva – összefoglalja a velük szemben felmerült kritikákat, előnyeiket illetve hátrányaikat. Másrészt – támaszkodva az ENSZ 2017-es kiadványára – a szerző áttekintést ad a nemzetközi migráció trendjeiről, a legfontosabb kibocsátókról és célországokról. Az ebben az alfejezetben tett megállapításai igen fontosak, ugyanakkor bizonyos esetben további magyarázatok lettek volna szükségesek (pl. miért az érintett országok a nagy befogadók – 1. táblázat, a 2. ábra részletesebb vizsgálata). Az elméleti áttekintéssel foglalkozó egység 3. alfejezete („Vándorlási területi hálózatok”) matematikai-statisztikai módszerek segítségével mutatja be a kibocsátó és befogadó országok közötti kapcsolatok vizsgálatának

lehetőségeit. Emellett a 2017-es adatokat felhasználva konkrét elemzéseket is tartalmaz, és megfelelő módon magyarázza a feltárt folyamatokat.

Az eredményeket bemutató első nagyobb egység (3. fejezet – A külföldi kötődésű népesség Magyarországon) egy rendkívül részletes áttekintést ad a Magyarországon élő külföldi kötődésű népesség társadalmi-gazdasági jellemzőiről és területi eloszlásáról. A legtöbb esetben adatokkal jól alátámasztva mutatja be az érintett népesség vonatkozásában 2011 és 2017 között bekövetkezett demográfiai, iskolázottsági és munkaerőpiaci változásokat. A statisztikai mérőszámok széles körét felhasználva mutat rá a területi különbségeket meghatározó tényezőkre. Az általa középpontba állított demográfiai csoport adatait jól hasonlítja össze a teljes magyarországi lakónépességre vonatkozó értékekkel, és ennek keretében is fontos következtetéseket von le.

Az opponens ugyanakkor nem tekinthet el bizonyos problémák megemlítésétől.

- A nemzetközi szakirodalom szerint a reurbanizációban elsősorban a fiatalabb társadalmi rétegek vesznek részt, így nem biztos, hogy ezzel a folyamattal is lehet indokolni a budapesti lakónépesség előregedését (41. oldal).
- A 43. oldalon, a 8. ábra alatti bekezdésben a szerző folyamatokra utal (pl. rendszerváltás óta, az utóbbi évek tendenciája), ugyanakkor a hivatkozott 4. táblázat csak egy esztendő adatait tartalmazza.
- A szerző nem indokolta meg részletesen a 9. ábrán megfigyelhető folyamatokat.
- Nincsen adatokkal alátámasztva az a 49. oldalon olvasható állítás, amely szerint Budapest és Pest megye nagyobb távolságból vonz az embereket.
- Célszerű lett volna a 12. ábra tartalmát egy kicsit részletesebben is elemezni (a szövegben csak a Romániából érkezők vannak megemlítve, a többi szomszédos ország is megérdemelt volna 1-2 mondatot).
- A 6. táblázat adatai szerint a külföldi kötődésű népesség területi koncentrációja csökkent 2011 és 2017 között, a táblázat alatti szöveg ugyanakkor ezzel ellentétes folyamatra utal.
- A 9. táblázat és annak magyarázata esetében a szerzőnek óvatosabban kellett volna eljárnia, és a csökkenés és növekedés szavak helyett az erőteljesebb/jelentős csökkenés és növekedés kifejezéseket kellett volna használni, mivel a stagnálás kategóriába tartozó települések között is vannak olyanok, ahol nőtt, illetve csökkent az érintett népesség száma (a 62. oldalon már jól használja ezt a szóösszetételt a szerző).

A disszertáció 4. és 5. fejezete már egyértelműen a Kárpát-medencén belüli folyamatokra koncentrál, és ennek keretében Kincses Áron a külföldi kötődésű népesség forrásterületeit tárja fel. Grafikus ábrázolással jól alátámasztva mutatja az ezen a területen az egyes országokon belül és országok között is tapasztalható demográfiai és területi különbségeket. Az adatokkal kapcsolatos magyarázatok alapvetően helytállóak. A tények jobb bemutatását ugyanakkor nagymértékben segítette volna az, ha szerző egy térképen is ábrázolja, mely térségeket sorolhatók a határmenti, a határközeli, illetve az egyéb kategóriába, és a 26., 28., 30. ábrán is csak ezeket használja. Emellett az is zavaró egy kicsit, hogy a 109. oldalon Erdélyt említi, ugyanakkor a hivatkozott 14. táblázatban Erdély, Partium és Bánát adatai együtt szerepelnek. A kivándorlásnak a határon túl élő lakosság arányára való hatásának mérése vonatkozásában ugyanakkor óvatosan kell eljárni (erre a szerző is utal), hiszen nem rendelkezünk megbízható adatokkal az adott területen élő többi etnikum számának alakulásáról.

A disszertáció 6. fejezete – támaszkodva az előző egységekben felhasznált adatokra – a forrás- és célterület közötti kapcsolatokat vizsgálja. A régiós szintű vizsgálatok eredményeit bemutató 15. és 16. táblázatok valamint a 37. ábra igen szemléletesen tárja fel a legfontosabb kibocsátó és befogadó térségeket, és ennek segítségével a vándorlási folyamatokban lezajló területi koncentrációt. A leírtak jobb megértését véleményem szerint ugyanakkor segítette volna, ha a 15. és 16. táblázatok

kiegészítésre kerültek volna egy olyan sorral, amely a magyar megyék részesedését tartalmazza (pl. Budapest, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Pest megyék jelentőségének a szövegben említett erősödése). Emellett szükséges lett volna konkrétabb adatokkal is alátámasztani a határmenti kapcsolatok intenzívebbé válását, illetve a 117. oldalon olvasható állításokat.

A fejezet második egysége települési szintű elemzéseket tartalmaz, és főleg a befogadó településekre koncentrál. Véleményem szerint célszerűbb lett volna a 38. és 39. táblázatokat korábban helyezni és azokat elemezni, majd ezt követően koncentrálni az egyes küldő országok helyzetére. Emellett néhány 118. oldalon olvasható állítás adatokkal nem alátámasztott (pl. Románia vonatkozásában Miskolc és Kecskemét esetében visszaesés tapasztalható, valamint a debreceni-nyíregyházi, illetve a békéscsabai-gyulai csomópontok csökkenő fokszáma az adatokból nem olvasható ki). Igen fontosnak és újszerűnek tartom a foksám-eloszlások vizsgálatát, ugyanakkor a 17. táblázat esetében hiányolom a lényeges változások (pl. Szlovákia de főleg Szlovénia) okának megemléztetését.

A disszertáció utolsó (7. fejezete) az összegzést és a következtetéseket tartalmazza, és ennek szellemében – választ adva az 1.4. alfejezetben megfogalmazott kérdésekre – a téziseket foglalja magában. Az olvasó számára bizonyos szempontból problémát jelent az a tény, hogy az 5 darab tézis 2-3 alegységből áll, amelyek maguk is önálló állításokat tartalmaznak, így az első pillantásra nehéz eldönteni, öt darab vagy 13 darab téziszről kell véleményt mondani (ez kérdés különösen élesen vetődik fel a téziszfüzet esetében, amely alig tartalmaz olyan háttérinformációkat, amelyek röviden igazolják a téziseket). Az opponens a pályázó által megfogalmazott téziseket a disszertáció tartalmával összehasonlítva az alábbi tényeket tudja megállapítani:

- 1. tézis

a., pont: A disszertáció 39. oldalán szerepel ugyan a Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás két szintje, a globális migrációs hatás, illetve a szomszédos országok és hazánk közötti dinamikus folyamatok, ugyanakkor véleményem szerint nem lehet azt mondani, hogy az előbbi a külföldi állampolgárokkal, míg az utóbbi a külföldön született magyar állampolgárokkal köthető össze. Ennek következtében ezt az „altézist” nem tudom elfogadni.

b., pont: A megfogalmazott megállapítások igazak, ugyanakkor nem tekinthetők igazi kutatási eredménynek, így ezt az „altézist” nem tudom elfogadni.

c., pont: Az „altézist” elfogadom, mint saját kutatási eredményt.

Összegzésként az 1. tézist nem tudom elfogadni, mint saját kutatási eredményt.

- 2. tézis

a., pont: Az „altézist” elfogadom, mint saját kutatási eredményt.

b., pont: Az „altézist” elfogadom, mint saját kutatási eredményt, ugyanakkor a 15. és 16. táblázatok korábban már említett összegző sorai jobban alá tudták volna támasztani az állításokat.

c., pont: Az altézis első felét elfogadom, mint saját kutatási eredményt, ugyanakkor „pont” második felének állítása nincs adatokkal alátámasztva (a 26., 28., 30., és 32. ábrák tartalmaznak ilyen jellegű adatokat, de azok nem az egymással határos megyék közötti áramlásra vonatkoznak).

Összegzésként a 2. tézist elfogadom, mint saját kutatási eredményt.

- 3. tézis

a., pont: Az „altézist” elfogadom, mint saját kutatási eredményt.

b., pont: Az altézisben foglalt állítás csak magyar-szlovák viszonylatban igaz, így azt nem tudom általános érvényűnek elfogadni.

c., pont: Az „altézist” elfogadom, mint saját kutatási eredményt.

Összegzésként a 3. tézist elfogadom, mint saját kutatási eredményt.

- 4. tézis

a., pont: Az „altézist” elfogadom, mint saját kutatási eredményt.

b., pont: Az „altézist” elfogadom, mint saját kutatási eredményt.
Összegzésként a 4. tézist elfogadom, mint saját kutatási eredményt.

- 5. tézis

a., pont: Az „altézist” elfogadom, mint saját kutatási eredményt.

b., pont: Az „altézist” elfogadom, mint saját kutatási eredményt.
Összegzésként az 5. tézist elfogadom, mint saját kutatási eredményt.

A disszertációban szereplő megállapítások megértését jelentős számú ábra és táblázat segíti, amelyek jelentős részét a szerző saját kutatásainak eredményeire támaszkodva készítette el. A grafikus elemek nagy része magas színvonalú, bizonyos esetekben ugyanakkor szükséges lett volna azokat részletesebb (pl. 2. ábra) és nagyobb betűméretű (pl. 9., 11., 25. ábra) jelmagyarázattal ellátni. Sokkal súlyosabb hibának tartom azt a tényt, hogy a szövegben a szerző alig hivatkozott az ábrákra és a táblázatokra, és ez a tény bizonyos esetekben nehezzé tette annak megállapítását, mely tényeket kívánja igazolni ezen „segédeszközök” segítségével.

A szerző disszertációja Irodalomjegyzékében jelentős számú hazai és nemzetközi szakirodalomra hivatkozott, amely meggyőzően bizonyítja, tisztában van az adott témakör magyarországi és külföldi trendjeivel. Az érintett művekre a szövegben megfelelő módon hivatkozott, az egyedüli problémaként csak azt tudom megemlíteni, hogy a szerző a szövegben a hivatkozott művek felsorolása során nem alkalmazott azonos módszert (egyes esetekben a megjelenés éve, más esetben a szerzők ABC-sorrendje szerint követik egymást a művek, míg az is előfordul, hogy nincs semmilyen trend – célszerű lett volna egységes módszert alkalmazni).

A disszertáció nyelvezete megfelelő, a szöveg jól olvasható, a helyesírási hibák száma minimálisnak tekinthető.

A fentiek figyelembevételével Dr. Kincses Áron részére az MTA Doktora cím odaítélését támogatom.

Debrecen, 2022. augusztus 17.

Kozma Gábor
az MTA doktora